

Een LGO-leerplan voor VSO-uitstroomprofiel **Dagbesteding**

Hulpmiddel voor het gestructureerd ontwikkelen van een leerplan voor de leergebiedoverstijgende doelen in het vso

Thema: Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief

VOORBEREIDINGSFASE

Stappen	LGO kerndoelen	Concretisering
<p>Heeft u de volgende stappen doorlopen?</p> <p>Stap 1. Informeren, draagvlak creëren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team kent de kerndoelen. Het team heeft goed in beeld hoe de eigen school aan de LGO doelen werkt. Het team erkent de noodzaak om (sommige) LGO kerndoelen (beter) herkenbaar in het onderwijsaanbod op te nemen. <p>Stap 2. Uitgangspunten formuleren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team bepaalt of er wordt gekozen voor een uitstroomspecifieke uitwerking of een meer gemeenschappelijke uitwerking. Het team bepaalt voor elk van de transitiedomeinen (vervolgonderwijs, werk, wonen, vrije tijd en burgerschap) of er wordt gekozen voor een uitstroomspecifieke uitwerking of een meer gemeenschappelijke uitwerking. <p>Stap 3. Verantwoordelijkheden benoemen:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het team heeft een visie op de plaats van de LGO doelen en de verschillende transitiedomeinen in het totaal van doelen en activiteiten in de school. Het team kiest voor elk LGO thema en voor elk transitiedomein voor een vorm van programmering. Het management legt afspraken vast in het schoolplan en jaarrooster. 	<p>10. De leerling krijgt zicht op eigen voorkeuren, interesses en toekomstwensen op het gebied van werken, wonen, vrije tijd en burgerschap.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Het verkennen van eigen kwaliteiten, voorkeuren en interesses. Het ontwikkelen van positief en realistisch zelfbeeld. Het verkennen van mogelijke werkzaamheden en/of activiteiten in verschillende werksectoren en soorten van dagbesteding. Het zicht krijgen op eigen toekomstmogelijkheden op het gebied van woonvormen, dagactiviteiten, vrijetijdsbesteding en samenleven.
	<p>11. De leerling leert afwegingen en keuzes te maken die leiden tot een passend persoonlijk toekomstperspectief.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen presenteren van jezelf. Het realistisch leren benoemen van eigen prestaties en capaciteiten. Het realistisch leren benoemen van eigen toekomstmogelijkheden. Het leren afwegen wat realiseerbare en gewenste vrijetijds- en woonsituaties zijn en leren keuzes te maken. Het leren met de nodige hulp en ondersteuning, een beeld te vormen van eigen toekomst en daarin keuzes te maken. Het leren om realiseerbare mogelijkheden en gemaakte keuzes na te streven, in het licht van eigen toekomst.

PLANNINGSFASE

Stap 4: Fasering en positionering van leerinhouden

<p>Welke leerdoelen passen bij de verschillende fasen van de leerroute?</p>	<p>Bepaal welke inhoudelijke focus past bij verschillende onderwijsfasen / leerjaren.</p> <p>Uitgangspunt is: zorg voor doorlopende leerlijnen. Betrek de leergebied overstijgende doelen bij de voorbereidende doelen op dagbesteding van het vso.</p> <p>Leerlingen met dit uitstroomprofiel komen na hun schoolcarrière vaak in een beschermde woon- of werkomgeving. Omwille van een algemeen zelfbevinden is het belangrijk dat de leerlingen keuzes leren maken zodat zij een toekomstperspectief kunnen ontwikkelen.</p> <p>Fase 1: Brede oriëntatie door kennismaken met allerlei relevante vormen van wonen, werken, vrije tijd en burgerschap. Het accent van deze fase valt kennismaken en oriëntatie.</p> <p>Fase 2: Verdieping tijdens praktische lesopdrachten of interne stages, waarbij mogelijkheden en interesse leidend zijn en bijdragen tot een zelfbeeldverheldering. Keuzes kunnen maken is hierbij een belangrijk leerdoel.</p> <p>Fase 3: Verkenning naar passendere mogelijkheden op transitie naar uitstroombestemmingen. Plan opdrachten binnen de context van wonen, vrije tijd en burgerschap. Maak verdere keuzes voor fasering niveaus en onderwerpen. Zorg dat leerlingen een beeld vormen van hun eigen toekomst en dat de leerlingen zichzelf binnen hun mogelijkheden kunnen presenteren.</p> <p>Fase 4: Voorbereiding van leerlingen op plaatsing bij een zorgbedrijf of instelling. Zorg vooraf dat de leerling goed in beeld is gebracht en dat duidelijk is wat je wilt bereiken en hoe je dat kunt toetsen. Plan opdrachten voor deze doelen binnen de context van arbeids-vorbereidende stages en plaatsingsstages.</p> <p>De mogelijkheden van oriënterende stages kan beïnvloed worden door te variëren in:</p> <ul style="list-style-type: none"> gevraagde kennis en vaardigheden makkelijker of moeilijker te maken; de opdracht enkelvoudig of samengesteld aan te bieden; de situatie complexer te maken, bijvoorbeeld alleen of samenwerken. <p>De leerdoelen worden conform de leerlijnen en de individuele mogelijkheden opgesteld en bijgesteld.</p> <p>Geef binnen een groepsplan de groepsdoelen weer.</p> <p>Leg met de leerling aan de hand van een portfolio de bereikte doelen vast. Zorg hierbij voor visuele ondersteuning.</p>	<p>Voorbeeld:</p> <p>Leerlingen mogen in fase 1 voor telkens een periode van drie maanden, een keuze maken voor een vrije tijdsbesteding en daarbij kiezen uit yoga, judo, kaarsen maken, breien, foto's maken en gezelschapsspelen. De keuzes mogen ze maken door middel van een expositie met tastbare middelen en pictogrammen, zoals een tafel met foto's en pictogrammen, een demonstratie van een judoles, enzovoort. De leerlingen nemen elke vrijdagmiddag tussen 13 en 15 uur deel aan een, door hun zelf gekozen, activiteit.</p> <p>Aan het einde van elke activiteit is er een evaluatie en wordt besproken wat ze de volgende week gaan doen.</p> <p>Aan het einde van de periode maken de leerlingen een evaluatie met pictogrammen waarbij ze een beoordeling geven van de lessen en kunnen aangeven of ze hier in de toekomst meer over willen weten. De periode wordt afgesloten in de vorm van een getuigschrift en een mapje met de vaardigheden die ze hebben geleerd. Ze krijgen ook een lijst met clubs en aanverwante zaken mee, zodat in hun vrije tijd hiermee verder kunnen.</p>
<p>Hoe passen de doelen bij de rest van het onderwijs?</p>	<p>Geef aan hoe de inhouden gekoppeld worden aan de visie en uitgangspunten van de school.</p> <p>Het kunnen maken van keuzes voor wonen, werken, vrije tijd en burgerschap ontstaat door het opdoen van diverse ervaringen, waarbij de emotionele beleving een grote rol kan spelen. Een zorgvuldig en passende begeleiding is belangrijk. Het leren maken van een toekomstperspectief is een cyclisch proces. Vanuit de ervaringen bij te stellen worden nieuwe keuzes en doelen gemaakt. Leerlingen kunnen tijdens verschillende leer-activiteiten ervaringen opdoen. De school geeft aan hoe ze denken dat de leerlingen binnen dit uitstroomprofiel kan leren om een toekomstperspectief te ontwikkelen. Dat kan op verschillende manieren, denk hierbij aan:</p>	<p>Voorbeeld:</p> <p>Tijdens de kooklessen worden in de maand januari allerlei broden en gebak gemaakt. In de algemeen vormende lessen wordt het beroep van bakker besproken en wordt bakken ook als vrijetijdsbesteding ter sprake gebracht. Ter afsluiting van de themalessen wordt een bezoek gebracht aan de bakkerij in de buurt.</p> <p>In sommige zorginstellingen of dagcentra</p>

1. LGO-doelen als aparte les of in combinatie met andere kerndoelen.
De LGO-doelen kunnen geoefend worden binnen alle vak- en vormingsgebieden, zowel in de school en buiten de school, denk hierbij bijvoorbeeld aan mentorlessen maar ook aan excursies. Plan systematisch maar grijp tevens actuele en contextrijke situaties aan die bij kunnen dragen aan het ontwikkelen van een toekomstperspectief.
2. LGO-doelen zijn onderdeel van portfoliogesprekken, stages en stagegesprekken.
Ondersteun de gesprekken zo nodig visueel.
3. Doel en planning.
LGO doelen worden opgenomen in de individuele planning en ook in het groepsplan.

bestaat de mogelijkheid om te werken in een bakkerij. Zij verzorgen stageplaatsen. Bijvoorbeeld Dagcentrum De Schelp in Veenendaal heeft een bakgroep die cakes en taarten maakt.

Voorbeeld:

Trappenberg, mytyl/tytyl, Huizen:
Vanaf het derde leerjaar lopen de leerlingen een stage, zowel binnen als buiten de school. Het doel van de stage is:

- het bevorderen van een geleidelijke overgang van school naar een vervolgvoorziening (dagbesteding, instelling) of (begeleide) werkplek.
- het inzicht geven in eigen grenzen en mogelijkheden.
- het vergroten van eigenwaarde.

het opdoen van ervaring met een arbeidssituatie buiten de school.

Stap 5: Programmering van leeractiviteiten, didactiek en leeromgeving

Wat zijn geschikte werkvormen om de leerdoelen te bereiken?

Bepaal leeractiviteiten en didactiek die passen bij de inhoudelijke leerdoelen.

Ga na in welke contexten leerlingen ervaringen kunnen opdoen met betrekking tot keuzes maken, realistisch zelfbeeld ontwikkelen, oriëntatie op beroepen kunnen vormen.

Didactische werkvormen:

Er is een grote variëteit aan didactische vormen mogelijk om de doelen te bereiken. Denk bijvoorbeeld aan:

- praktijk- en ervaringsopdrachten
- excursies (gezamenlijke of individuele, interne of externe)
- uitnodigen van ex-leerlingen die intussen ervaring hebben en iets kunnen laten zien of vertellen
- bezoek aan diverse stage plekken
- themaweek
- modules
- workshops
- video-opnames van toekomstige werkplekken of maak gebruik van www.teleblik.nl
- stages, praktische opdrachten.

Reflectie en communicatie:

- directe feedback
- portfolio-gesprekken
- groepsgesprekken.

Extra bijdragen:

Het is belangrijk ouders mee te nemen in het proces van ontwikkeling zodat de leerling zicht krijgt op eigen situatie en mogelijkheden.

Met betrekking tot gewenste en realiseerbare toekomstperspectieven in wonen en vrije tijd zal vaak in samenwerking met andere actoren (ouders, zorgaanbieders) worden gewerkt.

Voorbeeld:

Tijdens het organiseren van een uitvoering als eindproduct van de dramalessen komen doelen aan de orde als overleggen bij plannen en taken verdelen. In de dramalessen zelf zijn vaardigheden geoefend als geloven in jezelf, opkomen voor jezelf.

Voorbeeld:

Schoolplan van De Meidoorn, zml-vso, Groningen:
Onze leerlingen leren het meest door te doen. Naast de leerprocessen in de school is het belangrijk deze ervaringen in de dagelijkse werkomgeving buiten de school op te doen. Voorafgaand aan de individuele stage wordt in de groepen vso 1 en vso 2 gestart met 'leren op locatie'. De betreffende locatie noemen we een Leer Werkplaats. Hier wordt in klein groepsverband gedurende langere tijd gewerkt aan een opdracht. De leerwerkplaatsen bieden werkzaamheden op het gebied van:

- winkel praktijk
- groenvoorziening
- catering
- huishoudkunde.

Wat zijn geschikte leeromgevingen

Beslis hoe de leeromgeving eruit moet komen te zien om aan te sluiten bij de inhoud en mogelijkheden van school en leerling.

Uitgangspunt is dat de school voldoende mogelijkheden biedt om de leerlingen te leren een toekomstperspectief te ontwikkelen. Dat betekent dat er een leeromgeving is, waarin de leerlingen met hun mogelijkheden praktisch en veilig kunnen oefenen en zich breed kunnen oriënteren. Wanneer de leerlingen onvoldoende in staat zijn om zelfstandig, een externe leeromgeving te bezoeken, zal de school die mogelijkheden moeten bieden. Daarbij kan men onder andere denken aan simulatieplekken of praktijkplekken in school of men kan, indien mogelijk, zorgen voor begeleiding om naar plekken buiten school gaan.

Baseer de keuzes op de volgende principes met betrekking tot leeromgevingen.

Algemeen:

- De leeromgeving is inspirerend en biedt kans voor de leerling om zelf aan de slag te gaan.
- De leeromgeving stimuleert de zelfstandigheid door overzichtelijkheid, routes, afspraken.
- De leerlingen worden gestimuleerd om keuzes te maken met behulp van visuele ondersteuning.
- Er is ruimte om te reflecteren.

Bij oriënterende / interne stages:

Er zijn realistische oefenplekken.

Buiten school:

De stageplek past bij het uitstroomperspectief van de leerling, zowel met betrekking tot het uitstroomniveau als ook de voorkeur voor een branche of sector.

Voorbeeld:

Materialen zoals bijvoorbeeld te zien op de volgende link:
[Speciaal onderwijs | Speciaal onderwijs | Digitaal leermateriaal](#)

Voorbeeld:

Op It Twaluk, een school voor zml-vso schrijft: Er zijn verschillende vormen van interne en externe stages om hun leerlingen voor te bereiden. De externe stages bijvoorbeeld:

- externe stage in een bedrijf of instelling buiten de school. Deze stages laten de stagiair vooral kennismaken met verschillende beroepen en werksituaties. Op de werkplek wordt intensieve begeleiding gegeven aan de stagiair;
- oriëntatie-stage bij een centrum voor dagbesteding, als kennismaking met en voorbereiding op een eventuele plaatsing in zo'n centrum;
- trainingsstage bij een centrum voor sociale werkvoorziening. De school kan in overleg met de ouders een dergelijke stage aanvragen als een leerling geschikt lijkt voor een plaats in de sociale werkvoorziening.

Voorbeeld:

De Triviant, zml Twente:
De externe stage mogelijkheden zijn afhankelijk van de mogelijkheden van de betreffende leerling. Een aantal voorbeelden van externe stageplekken zijn:

- stage op een zorgboerderij
- stage op een dagcentrum
- stage op Onderwijs Trainings Centrum Hameland (O.T.C.)
- stage op een zorginstelling
- stage bij de boer
- stage bij zwembad en sporthal 't Spilbroek
- stage vrije bedrijf

Stap 6: Kiezen van passende leermiddelen

Wat zijn geschikte leermiddelen?

Inventariseer welke leermiddelen aansluiten bij de uitgangspunten.

Er is een [inventarisatie](#) van leermiddelen beschikbaar die op verschillende categorieën is te doorzoeken.

Stap 7: Benoemen van werkwijze van beoordeling

Op welke wijze worden de leerresultaten inzichtelijk gemaakt?

Geef aan hoe je de ontwikkeling van de leerling zichtbaar maakt.

Ga eerst na: in hoeverre wilt u de ontwikkeling van een persoonlijk toekomstperspectief beoordelen, vanuit welke visie en met welk doel wilt u dat doen.

Welke beoordelingsvormen zijn daarvoor geschikt?

In het algemeen is het de bedoeling om vast te stellen of leerlingen na het volgen van een programma (of een specifiek aanbod) ook werkelijk competentier zijn geworden. Er zijn echter geen formele criteria vastgelegd voor de competenties op de leergebiedoverstijgende thema's en daarmee ook niet hoe dat kan worden getoetst.

De school stelt daar zelf een werkwijze voor vast. Daarbij is het belangrijk hier met het gehele team gezamenlijk een lijn in te trekken:

- over welke competenties gaat het in dit uitstroomprofiel (met prioriteiten in het licht van toekomstperspectieven).
- ontwikkelen van een gelijke manier van kijken daarnaar (tussen verschillende betrokken docenten en door de leerjaren of onderwijsfasen heen).
- het vastleggen van competentie (met name in ontwikkelingsvolgmodel, portfolio, transitiedocument).

Vaak zal de observerende en beoordelende blik van de leerkracht gekleurd worden door het gebruikte instrumentarium. De beoogde onderwijsopbrengst en het vaststellen van resultaat is logischerwijze met elkaar verbonden. Daarom zal dit van meet af aan in de planning aandacht vragen en niet pas achteraf.

Klik [hier](#) voor verdere aanwijzingen voor deze stap en verwijzingen naar bruikbare informatie en instrumentarium.

REALISATIEFASE**Stap 8: Uitvoeren van leeractiviteiten en beoordeling**

- De betrokkenen voeren leeractiviteiten uit voor alle LGO thema 's in de betreffende uitstroomprofielen.
- Het management volgt (of laat dat doen) op systematische wijze de voortgang van de implementatie en heeft daartoe een werk- en overlegstructuur ingericht.

Het programma wordt uitgevoerd gedurende de periode van bijvoorbeeld één schooljaar (de school kan er natuurlijk ook voor kiezen om gedurende een kortere periode "proef te draaien"). Dit schooljaar wordt gebruikt om de kwaliteit en het effect van het programma te toetsen. Vragen die daarbij kunnen worden gesteld zijn bijvoorbeeld:

- Is het programma 'aan de maat' van onze leerlingen?
- Welke meetbare effecten sorteert het programma?
- Voorziet het programma in een algemene behoefte? Zijn aanpassingen noodzakelijk in inhoud en/of in tijd?
- Wordt het programma op de beoogde wijze uitgevoerd?

EVALUATIEFASE**Stap 9: Vastleggen van evaluatiedata**

- Het management legt vast op welke wijze, wanneer en op basis van welke criteria/prestatie indicatoren wordt geëvalueerd
  - op het niveau van de uitvoering conform gemaakte afspraken;
  - op het niveau van waardering van de betrokkenen;
  - op het niveau van leeropbrengsten.
- Het management vraagt waar nodig adviezen om het programma in zijn totaliteit te verbeteren.
- Het management besluit tot het vastleggen van (onderdelen van) het programma dan wel tot hernieuwde planning.

BORGINGSFASE

Stap 10: Borging in plannen, in handelen en in roosters

- a. Het management legt in afspraken met het team vast op welke wijze de herkenbaarheid van de leergebied overstijgende doelen is terug te zien in het handelen van elk teamlid.
- b. Het management legt afspraken vast in het schoolplan (eventueel het jaarplan/managementovereenkomsten) en in de roosters.
- c. Alle betrokken medewerkers verwerken de gemeenschappelijke leeractiviteiten met betrekking tot de leergebied overstijgende kerndoelen in groepsplannen.
- d. Speciale, geïntensiveerde begeleiding met betrekking tot de leergebied overstijgende kerndoelen worden voor individuele leerlingen vastgelegd in een handelingsplan.

